

Usage and Educational Value of Cartoons in Turkish Education Türkçe Eğitiminde Karikatür Kullanımı ve Eğitsel Değeri *

Ali GÖÇER **

Okan AKGÜL ***

Geliş / Received: 04.02.2018

Kabul / Accepted: 20.06.2018

ABSTRACT: One of the important factors determining the efficiency in language education is the design of the educational environment and the use of materials in this frame. In this study, 'cartoons' which have functional values in Turkish teaching but not utilized as much as necessary are considered. The study first deals with the characteristics of the cartoon as a pedagogical material in educational settings, its types and the importance of using it in education and the literary works on cartoon are mentioned. In addition is emphasized the status of the cartoon placement in Turkish Teaching Programme published in 2005 and following years. At the end of the study, given place course activity including cartoon studies to illustrate its usefulness as a pedagogical material enriching Turkish education text processing process of cartoon.

Keywords: Turkish education, language skills, text processing process design, use of material, cartoon.

ÖZ: Dil eğitiminde verimliliği belirleyen önemli unsurlardan biri de eğitim ortamı tasarımı ve bu çerçevede materyal kullanımıdır. Bu çalışmada Türkçe öğretiminde işlevsel değere sahip olan ancak gerektiği kadar yararlanılmayan "karikatür" ele alınmaktadır. Çalışmada ilk olarak eğitim ortamlarında pedagojik bir materyal olarak karikatürün özellikleri, türleri ve eğitimde kullanılmasının önemi üzerinde durulmakta ve alanyazında karikatürle ilgili ulaşılabilen çalışmalara değinilmektedir. Ayrıca 2005 ve sonraki yıllarda yayımlanan Türkçe öğretimi programlarında karikatüre yer verilme durumu üzerinde de durulmaktadır. Çalışma sonunda ise karikatürün Türkçe eğitimi metin işleme sürecini çeşitlendirmede eğitim materyali olarak kullanılabilirliğini örneklemek amacıyla karikatür çalışmalarını içeren ders işleyiş etkinliğine yer verilmiştir.

Anahtar sözcükler: Türkçe eğitimi, dil becerileri, metin işleme süreci tasarımı, materyal kullanımı, karikatür.

* Bu çalışma, 19-21 Ekim 2017 tarihlerinde Ankara TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi'nde düzenlenen EYFOR-8: Uluslararası Eğitim Yönetimi Forumu'nda sunulan sözlü bildiri genişletilerek oluşturulmuştur.

** Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, gocerali@gmail.com

*** Türkçe Öğretmeni, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Doktora Öğrencisi, okan.akgl@gmail.com

Giriş

Günümüz dünyasında her alanda çok hızlı bir değişim ve dönüşüm gözlemlenmektedir. Bu değişim ve dönüşümün bir sonucu olarak bireylerin maruz kaldığı uyaranlar ve onlarda bıraktığı etki, farklı beklentileri doğurmaktadır. Eğitimciler, farklı bireysel özelliklere sahip öğrencilerine sahip oldukları eğilim ve yetenekler doğrultusunda eğitim verebilmek için eğitim ortamlarını öğrencilerine ilginç gelecek şekilde tasarlamalıdır. Bu bağlamda dil öğreticilerinin öğrencilerin dil yeteneklerini ortaya çıkarmak ve dil becerilerini etkili bir şekilde kullanabilmelerini sağlamak için, derslerinde farklı uyaran içeriğine sahip karikatürlerden yararlanmaları önem taşımaktadır.

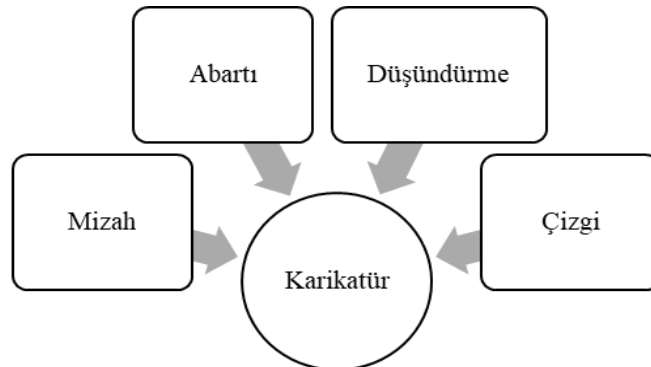
Günümüzde görsel kullanımı teknolojik araçlar ile tüm yaşamımızı kuşatmaya başlamıştır. Artık internet üzerinde karşılaştığımız neredeyse tüm içerikler görsel ve yazıyı birlikte sunmaktadır. Bunun sonucu olarak da görsel okur-yazarlık çok küçük yaşlardan itibaren eğitimin bir parçası olmak durumundadır (Koç, Yıldız ve Coşkun, 2015: 694).

Dil eğitimi etkinliklerinin çok uyaranlı bir ortamda gerçekleştirilmesi öğrenme ve öğretme sürecinin hedefler doğrultusunda ilerlemesine katkı sağlar. Öğrenme sürecinin çok uyaranlı bir ortamda yürütülmesinde materyal kullanmanın belirleyici bir etkisi vardır. Dil eğitiminde kullanılması yarar getirecek materyaller arasında karikatürlerin önemli bir işlevi olduğu düşünülmektedir.

Görsel kullanılarak yapılan öğretimlerde öğrencilerin derse olan ilgisinin ve katılımının yüksek olduğu, konuları daha iyi kavradıkları gözlemlenmektedir (Örs, 2007: 26). Bu doğrultuda Türkçe öğretiminde çeşitli görsel araç gereçlerden faydalanılmalıdır. Karikatürler de bu ders işleme sürecinde yararlanılabilecek en etkili görsel unsurlardan biridir.

Güncel Türkçe Sözlük'te: "İnsan ve toplumla ilgili her tür olayı konu alarak abartılı bir biçimde veren, düşündürücü ve güldürücü resim." (TDK, 2005) olarak tanımlanan ve köken olarak İtalyanca olan karikatür kelimesi, dilimize Fransızcadan (caricature) girmiştir. Karikatürün çeşitli araştırmacılar tarafından da farklı şekillerde tanımlanmıştır; karikatür, çizgi ile mizah yapma sanatı (Özer, 2007: 19); birey ve toplumdaki olumsuzlukların, çelişkilerin, yanlışlıkların, kötülüklerin eleştirel bir gözle abartılı çizgilerle anlatılmasıdır (Uslu, 2007: 15).

Verilen genel tanımlardan hareketle karikatürde şu dört öge dikkat çekmektedir: Mizah, abartı, düşündürme ve çizgi.

Şekil 1. Karikatürün Öğeleri (Özer 1998: 106-107'den yararlanılarak geliştirilmiştir.)

Bu dört öge her zaman bir arada yer almayabilir. Bazı karikatürler çizgi ile mizahi bir arada bulundururken bazıları da çizgi ile düşündürme ögesini bir arada bulundurmaktadır. Ancak ideal olan güldürürken düşündüren ve iyi bir çizgi ile oluşturulmuş karikatürdür (Özer, 1998: 107).

Karikatürler içerdikleri anlam bakımından dört farklı başlıkta sınıflandırılabilirler;

1. Editöryal karikatür (Siyasi karikatür): Esprisi gazete ya da dergi yöneticilerince oluşturulan karikatürlerdir (Şenyapılı, 2003: 107). Editöryal karikatür, karikatüristin siyasal görüşünü yansıtır.
2. Mizahi karikatür: Sadece güldürme amacı olan karikatürlerdir.
3. Sanat karikatürü (humoristik desen): Güldürme amacı ikinci planda olan, daha çok düşündürmeye yönelik çizilen karikatürlerdir (Özer, 1998: 47).
4. Açıklayıcı karikatürler: Bu tür karikatürler öğrenme materyalleri ya da reklamlar ile bağlantılı olarak kullanılan, onlara ilişkin önemli noktaları açıklayan yapıdadır. Eğitsel bir metni ya da reklamı güçlendirmek için gerekli olan süreçlerin görsel temsillerini sağlarlar (Uğurel & Moralı, 2006: 35). Son yıllarda eğitimde sıklıkla kullanılan kavram karikatürleri bu başlık altında ele alınabilir.

Türkçe öğretiminde mizahi karikatürler ve açıklayıcı karikatürlerin bir arada kullanılması öğrencilerin eğlenirken öğrenmeleri açısından daha uygun olacaktır.

Karikatürler uygulanış şekillerine göre de farklı adlar almaktadır. Bir yazının yanında o yazıyı destekleyici desen olarak vinyet, birçok kareden oluşan bant karikatür, verilmek istenen mesajın tek aşamada verildiği tek kare (Özer, 2007: 20) uygulanış şekillerine göre karikatürlerin aldığı adlardır.

Uslu (2007: 15)'ya göre eğitimde karikatürün bir araç olarak kullanılmasının önemi ve sağlayacağı katkılar şu şekilde sıralanabilir:

- Çocuklar sürekli eğlence arayışı içindedirler bu nedenle mizahi yönü ağır basan karikatür kullanımı çocukların ilgisinin derse yönlendirilmesini sağlayacaktır.
- Çocukların ilgi süreleri kısıtlıdır ama dersin karikatürlerle işlenmesi onların sıkılmasını engelleyecek ve daha uzun süre odaklanmalarını sağlayacaktır.
- Öğrencilerin inceledikleri karikatürden anladıklarını sözlü ve yazılı olarak ifade etmesini istemek sözlü iletişim ve yazma becerilerinin gelişmesini sağlayacaktır.
- Görsel bir uyarı olan karikatür öğrenmelerin daha kalıcı olmasını sağlayacaktır.
- Karikatürler mizahın eleştirel yönünü kullandıkları için çocukların toplumsal olaylara bakış açısını geliştirir ve bilinçlenmelerini sağlar.
- Çocukların görsel bir sanat olan karikatüre ilgileri artacak ve estetik duyguları gelişecektir.
- Karikatüre ilgi duyan ve yeteneği olan çocukların keşfedilmesini yardımcı olacaktır.

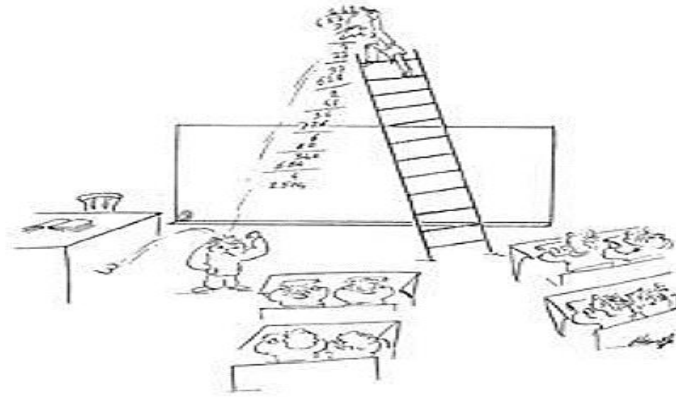
Karikatürün Algılanması

Karikatür kullanarak yapılan eğitimde öğrencinin etkin olabilmesi için karikatürde verilen mesajı algılayabilmesi gerekir. Öğretmen bunun için yönlendirici bir rol üstlenmeli ve gerektiği yerde yönelteceği sorularla öğrencilerin karikatürde verilen mesajı doğru algılamalarını sağlamalıdır.

Karikatürde verilen mesajın algılanabilmesi farklı etmenlerden etkilenir. Öğrencinin yaşı, ilgi düzeyi, bulunduğu coğrafya vb. bu etmenlerin başında gelir. Verilen mesajı bir öğrencinin erken diğerinin geç alması karikatürle yapılan eğitiminin amacına ulaşmasını engeller (Efe, 2005: 19). Bu noktada öğretmen önce karikatürü yorumlama yollarını öğrenciye anlatmalıdır.

Öğretmen anlatılacak konu ile ilgili karikatürleri önceden bulup çözümlenmeli ve bulunduğu karikatürlerden yeri geldiğinde kullanabileceği bir arşiv oluşturmalıdır. Derste kullanılacak olan bu karikatürler işlenecek metin ya da parçalara uygun olmalı, kolay yorumlanabilmeli ve öğrenci düzeyine uygun olmalıdır (Efe, 2005: 20).

Karikatürü algılama ilk olarak karikatürün görülmesi ile başlar. Daha sonra zihnimizde ikinci bir süreç başlar. İlk aşamada yapılan karikatürün düz okumasıdır. Burada öğrenci karikatürün çizgi, mizah, abartı öğelerini inceler, çıkarımlar yapmaya çalışır. İkinci aşamada ise düşündürme öğesinin farkına vararak verilen mesajı anlamaya çalışır ve karikatür diliyle okuma yapar (Efe, 2005: 16). Aşağıda çizer Hasan Efe tarafından yapılan karikatür diliyle ve düz okuma yorumlaması örneği yer almaktadır.

Karikatür 1. Hasan Efe

Yukarıdaki karikatür öğretmenin tahtada problem çözmekte olduğunu gösteriyor. İşlemin uzamasıyla çözüm tahta dışına çıkıyor. Öğretmen de merdivenle bu çözümü sürdürüyor. Bu çözüm sırasında rakamlardan biri ayakta bulunan bir öğrencinin başına düşüyor. Diğer öğrenciler de dersi dikkat ve şaşkınlıkla izliyor. Bu düz okumadır. Karikatür diliyle okuyacak olursak; çözümü zor olan problemler hem öğretmeni hem de öğrenciyi zorlar. O zaman öğretmen sınıfa girmeden önce derste anlatacaklarını önceden hazırlamalı, öğrencilerinin karşısına planlı ve programlı bir şekilde çıkmalı. Karmaşık ve zor olan konular öğrencilerin başına adeta bir taş gibi düşer, onların düşünmesini engeller (Efe, 2005: 17).

Türkçe Eğitiminde Karikatür Konulu Akademik Çalışmalar ve Sonuçları

Üstün (2007), "Ortaöğretim Üçüncü Sınıfta Türk Dili ve Edebiyatı Dersinde Karikatür Kullanımının Yazılı Anlatım Öğretimine Etkisi" başlıklı yüksek lisans tezinde

karikatürlerin yazılı anlatım öğretimine olan etkisi ile öğrencilerin kompozisyon dersi hakkındaki görüşlerini incelemiştir. Karikatürlerin yazılı anlatım öğretimine olan etkisini belirlemek için yirmişer kişilik deney ve kontrol grubu oluşturulmuştur. Kontrol grubuna yazması için verilen “Televizyonun insanlar üzerindeki etkisi hakkında neler düşünüyorsunuz?” konusu, hiçbir araç-gereçle desteklenmemiş; deney grubunda ise aynı konu karikatürlerle desteklenmiştir. Sonuç olarak karikatürlerle yapılan yazılı anlatım derslerinin öğretim üzerinde daha olumlu bir etki yarattığı yargısına ulaşılmıştır.

“Deyim ve Atasözlerinin Öğretiminde Karikatürün Etkisi” başlıklı yüksek lisans tezinde deyim ve atasözlerinin öğretiminde karikatürün etkisini araştıran Mürsel (2009), çalışmasında kontrol gruplu deneysel yöntemde deney grubu ile kontrol grubu başarı puanları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark ortaya çıktığını ifade etmiştir.

Akkaya (2011), “Karikatürle Dil Bilgisi Öğretimi” başlıklı doktora çalışmasında, Türkçe dersi dil bilgisi öğrenme alanında karikatür kullanılmasının akademik başarıya, derse karşı tutuma ve öğrenilenin kalıcılığına etkisi incelenmektedir. Bu amaçla, 6. sınıf dil bilgisi amaçlarından “Kelimenin yapı özellikleriyle ilgili bilgi ve kuralları kavrama ve uygulama” kazanımlarına yönelik ön bilgileri hatırlatıcı karikatürler ve kavram karikatürleri hazırlamış ve öğrencilere uygulamıştır. Çalışmanın sonunda, karikatür destekli öğretimin dil bilgisi öğretiminde oluşabilecek kavram yanlışlarını gidermede, akademik başarıyı ve derse karşı tutumu artırmada etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

“Yabancılara Türkçe Öğretiminde Karikatür Kullanımı” başlıklı çalışmalarında Melanlıoğlu, Tayşi & Özdemir (2012), karikatürden yabancılara Türkçe öğretiminde nasıl yararlanılabileceğine dair bir bakış açısı sunmayı amaçlamışlardır.

“İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Türkçe Öğretiminde Okuduğunu Anlama ve Yazma Becerilerinin Gelişmesinde Karikatürün Etkisi” başlıklı yüksek lisans tezi hazırlayan Dönmez (2013), farklı dil becerilerine yönelik karikatürleri çeşitli kaynaklardan derleyerek öğretme sürecinde kullanmış ve bu materyallerin öğrenme sürecine katkısını araştırmıştır. Araştırmada kontrol gruplu deneysel yöntem kullanılmıştır. Çalışmanın sonunda deneysel gruptaki öğrencilerin kontrol grubundaki öğrencilere oranla okuduğunu anlama ve yazma beceri alanlarında daha başarılı oldukları sonucuna varmıştır.

Varışoğlu, Şeref, Gedik & Yılmaz (2014), “Deyim ve Atasözlerinin Öğretilmesinde Görsel Bir Araç Olarak Karikatürlerin Başarıya Etkisi” adlı çalışmalarında deyim ve atasözlerinin anlamlarını kavramada karikatür kullanımının başarıya olan etkisini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Araştırmada yarı deneysel desen kullanılmıştır. Araştırma sonucunda karikatürlerle öğretim tekniğinin atasözleri ve deyimlerin öğretiminde mevcut öğretim programı yaklaşımlarına göre daha etkili olduğu sonucuna varmışlardır.

Şeref & Yılmaz (2015), “Yemenli Öğrencilerin Türkçe Yazma ve Konuşma Becerilerinin Geliştirilmesinde Karikatür Kullanımına Yönelik Bir Uygulama” adlı çalışmalarında karikatürün Yemenli öğrencilerin yazma ve konuşma becerilerinin geliştirilmesinde etkili bir araç olup olmadığı tespit etmeye çalışmışlardır. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden betimsel yöntemle yapılmıştır ve araştırmanın sonucunda karikatürün Yemenli öğrencilerin yazma ve konuşma becerilerinin geliştirilmesinde etkili bir araç olduğu tespit edilmiştir.

Çer (2017) üç bölümden oluşan “Karikatürlerle Türkçe Öğretimi” adlı kitabının ilk bölümünde karikatürle ilgili kuramsal bilgilere yer verdikten sonra ikinci bölümde etkinlik örneklerine yer vermiştir. Son bölümde ise eğitim durumu içerisinde karikatürün nasıl kullanılacağını örneklendirmiştir.

Görüldüğü gibi karikatürlere yönelik yapılan sınırlı sayıdaki araştırmalarda olumlu bulgu ve sonuçlara ulaşılmasına rağmen bu yöndeki çalışmalar yeterli sayıda değildir. Oysa farklı eğitim alanlarında özellikle de fen bilgisi eğitiminde sıkça kullanılan karikatürün (kavram karikatürü) bir eğitim aracı olarak Türkçe derslerinde kullanılması oldukça uygun olacaktır. Ortaya konan bu çalışma ile alandaki bu eksikliğin aşılmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Türkçe Öğretim Programı ve Karikatür

Karikatüre ilk olarak 2005 yılındaki İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. sınıflar) Öğretim Programı ile yer vermeye başlandı. Programda karikatür kazanım olarak olmasa da etkinlik örneği olarak yer alıyordu:

Yorumlama: Herhangi bir fotoğraf, resim, gazete ve dergilerdeki insanların yüz ifadeleri veya düzeye uygun bir karikatür hakkında konuşulur.

Balon Doldurma: Öğrenciler gruplara ayrılarak her gruba üzerinde karikatürler bulunan çalışma kâğıdı dağıtılır. Her grup kendine düşen karikatürdeki boşlukları doldurur (MEB, 2006).

2015 yılındaki Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programında ise doğrudan karikatür kavramına yer verilmemiş, “Gerektiğinde anlatımı zenginleştirmek için çizim, grafik, görseller ve diğer çoklu medya öğelerini kullanır.” ve “Konuşmasını/sunumunu, bilgiyi daha net aktarabilmek için uygun durumlarda grafikler, görseller ve benzeri çoklu medya araçları ile destekler.” denilerek konuşma ve yazma becerilerinde anlatımı zenginleştirmek için karikatürün de kullanılabilceği belirtilmiştir.

2018 yılında değişen Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-8. Sınıflar) ile de ders ortamında kullanılabilcek etkili görsel araç-gereçlerden birisi olan karikatür, kendine 5. sınıftan itibaren ‘Görsellerle ilgili soruları cevaplar’ kazanımının altında yer bulmuştur. Hatta 5. sınıf okuma kültürü teması içinde ‘Karikatür’ adlı bir konuya da yer verilerek öğrencilere karikatür sanatı tanıtılmaya çalışılmıştır.

Uygulanmaya konulan 2018 Türkçe Öğretim Programında karikatürle ilgili belirlenen kazanımlar ve ilişkilendirilebilen beceri alanları tablo halinde şöyle gösterilebilir:

Tablo 1. Türkçe Öğretim Programında Yer Alan Karikatürle İlgili Kazanımlar ve İlişkilendirilebilen Beceriler

Sınıf Düzeyi	Kazanım ve Açıklamaları	Dilsel Beceri Alanları	Bilişsel/Duyuşsal/ Devrimsel Beceri Alanı
5	Görsellerle ilgili soruları cevaplar. Resim ve karikatürleri yorumlayarak görüşlerini bildirmeleri sağlanır.	Okuma-anlama, konuşma, yazma	Bilişsel: kavrama, sentez, yaratma... Duyuşsal: değer verme...
6	Görsellerle ilgili soruları cevaplar. Öğrencilerin haber fotoğrafları ve karikatürleri yorumlayarak	Okuma-anlama, konuşma, yazma	Bilişsel: kavrama, analiz, sentez, değerlendirme, yaratma...

	görüşlerini bildirmeleri sağlanır.		Duyuşsal: tepkide bulunma, değer verme...
7	Görsellerle ilgili soruları cevaplar. Duvar yazısı ve karikatürlerin incelenmesi ve bunlarla ilgili görüş bildirilmesi sağlanır.	Okuma-anlama, konuşma, yazma	Bilişsel: kavrama, sentez, yorumlama, yaratma... Duyuşsal: değer verme...
8	Görsellerle ilgili soruları cevaplar. Çizgi roman ve karikatürleri yorumlayarak görüşlerini bildirmeleri sağlanır.	Okuma-anlama, konuşma, yazma	Bilişsel: kavrama, sentez, değerlendirme, yaratma... Duyuşsal: değer verme...

Çalışmanın Amacı

Yapılan alanyazın taraması sonucunda Türkçe eğitimi alanında karikatür konulu ve karikatürlerin pedagojik bir materyal olarak kullanımının eğitsel değerini ortaya koyan çalışmaların sınırlı sayıda olduğu gözlemlenmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın yapılmasının yararlı olacağı düşünülmüştür. Bu çerçevede çalışmanın amacı, Türkçe eğitiminde karikatür kullanımının önemi üzerinde durularak karikatürün Türkçe eğitimi açısından eğitsel değerini vurgulamak amaçlanmaktadır. Bu amaçla öğrenme süreçlerinde gerçekleştirilecek Türkçe eğitimi etkinliklerinde karikatür kullanımının eğitsel değeri üzerinde durulmuştur.

Yöntem

Bu çalışma alanyazın taramasına dayalı olarak hazırlanan bir derleme çalışmasıdır. Çalışmanın içeriği ve kuramsal çerçevesi alanyazın taraması ile oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çalışma kapsamında alanyazında yer alan kitap, kitap bölümü, bildiri, makale, yüksek lisans ve doktora tezleri gibi akademik çalışmaların taranarak incelenmesi ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu bağlamda konu yelpazesi içerisinde olduğu düşünülen çalışmalar incelenip değerlendirilerek konunun alanyazında yer alma durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, dil eğitimi ve öğretiminde karikatür kullanılmasının işlevi ve pedagojik değeri üzerinde durularak bu malzemenin kullanımının yaygınlık kazanması hedeflenmiştir. Özellikle öğrencilerin öğrenme ve öğretme süreci içerisinde dikkatlerinin açık tutulması; dildeki konu, kural ve yapıların işlevlerinin sezdirilmesinde karikatür kullanılmasının önemine işaret edilmiştir.

Türkçe Dersi Metin İşleme Sürecinde Karikatürün Kullanımı

Hazırlık Aşaması

1. Genel Hazırlık

Öğretmen derste işlenecek konu ile ilgili karikatürleri önceden bulup hazırlamalı ve ilk olarak kendisi karikatürde verilen mesajı çözüp yorumlamalıdır. Ayrıca kullanılacak olan karikatürler konu edilen metin ya da parçalara uygun olmalıdır (Efe, 2005: 20). Hatta öğretmenin yeri geldiğinde derste kullanabileceği karikatürlerden oluşan bir dosyası olmalıdır.

2. Ön Hazırlık

Derse girdikten sonra metnin işleyişine yönelik olarak öğrencilerin dikkatini çekme, hedeflerden haberdar etme ve öğrencileri metne güdüleme amacıyla karikatürlerden faydalanılır. Bu aşamada soru cevap tekniği etkin bir şekilde kullanılır.

3. Zihinsel Hazırlık

Bu bölümde işlenecek metnin içeriğine uygun bir veya birden fazla karikatür sınıf ortamına getirilir. Öğrencilerden karikatürü inceleyerek akıllarına gelen kelimeleri söylemeleri istenir ve metnin anahtar kelimeleri oluşturulmuş olur. Oluşturulan bu anahtar kelimeler kullanılarak öğrencilerin metnin içeriğine ilişkin yorum yapmaları sağlanır.

Dinleme-Anlama

Karikatür 2. Hicabi Demirci

Dinleme, konuşan kişinin vermek istediği mesajı pürüzsüz olarak anlayabilme ve söz konusu uyarana karşı tepkide bulunabilme etkinliğidir (Demirel, 1999: 34). Dinleme süreci konuşmacının ses tonu, dinleyicinin eğitim düzeyi, metindeki bilinmeyen kelimelerin çok olması gibi etmenlerden olumsuz etkilenebilir. Bu nedenle dinlenen metnin içeriğine uygun karikatürle desteklenen dinleme eğitimi daha verimli olacaktır. Öğrenci, dinlediği metnin bir kısmını anlamlandıramasa dahi karikatür sayesinde anlamadaki eksikliklerini tamamlayacaktır (Melanlıoğlu, Tayşi & Özdemir, 2012: 247).

Dinleme eğitiminde Doğan (2011), dinleme öncesi, dinleme sırası ve dinleme sonrası olmak üzere üç süreçten bahsetmektedir. Karikatürü özellikle de bu süreçlerden dinleme öncesi ve dinleme sırasında etkili bir şekilde kullanabiliriz. Örneğin; sağlıklı yaşam-obeziye konulu bir metin işlenirken yukarıda verilen karikatür dinleme öncesi etkinliği olarak kullanılabilir. Bu sayede öğrencilerin ilgi ve dikkatleri dinlenecek metne yoğunlaştırılmış olur. Ayrıca karikatürde ne anlatılmak istendiği sorularak sınıf ortamında

dinleme etkinliği öncesi tartışma ortamı oluşturulur ve metnin içeriği tahmin edilmeye çalışılır.

Dinleme sırasında ise metin dinlenirken konu ile ilgili karikatür gösterilerek öğrencilerin eksik anlamaları giderilmeye çalışılır ve öğrencilerin duydukları bilgileri karikatür sayesinde zihinlerinde görselleştirmeleri sağlanarak öğrenme süreci kolaylaştırılmış olur. Dinleme sonrasında da öğrencilerden dinledikleri metni karikatürize etmeleri istenerek konunun daha anlaşılır ve kalıcı hale gelmesi sağlanabilir.

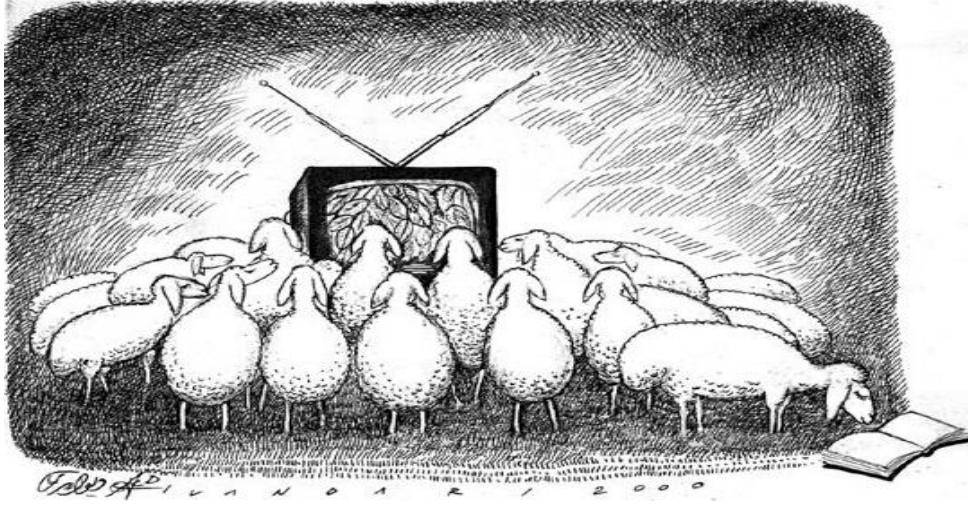
Okuma / Anlama

Okuma, bireyin ön bilgileriyle metindeki bilgileri bütünleştirerek yeni anlamlar ürettiği aktif bir süreçtir. Anlam üretme işlemi ise okuyucunun ilgisi, güdülenmesi, okuma amacı, becerileri ve genel kültürü etkili olmaktadır (Güneş, 2017: 132). Karikatürlerle desteklenen bir okuma eğitimi de okuyucunun derse olan ilgisini ve güdülenmesini artıracaktır. Özellikle bir yazıyı destekleyici desen olarak (vinyet) kullanılan karikatürler okunan metnin zihinde canlandırılmasına kolaylık sağlayacaktır.

Karikatür 3. Hakkı Uslu

Aşağıda verilen karikatür (Karikatür 4) kitap okumanın önemini anlatan bir metnin görseli olarak kullanılabilir. Verilen bu karikatür sayesinde öğrenci okunacak metne güdülenmiştir. Ders esnasında dikkati dağılsa bile karikatürü hatırlayıp konunun ne olduğunu kafasında belirler ve tekrar derse katılabilir. Aynı zamanda okuma metninin karikatürle desteklenmesi öğrenmenin kalıcı olmasını da sağlayacaktır. Öğrenciler verilen konuyu ilerde unutsalar bile karikatürü anımsadıklarında, konu zihinlerinde kolaylıkla belirecektir (Efe, 2005: 47).

Karikatür 4. Ali Divandari

Kendini İfade Etme: Konuşma

İnsanların çevresiyle iletişim kurmasının en etkili yolu olan konuşma, genel olarak duygu ve düşüncelerin sözlü olarak aktarılmasıdır. Bu yolla görüş, düşünce, duygu ve sorunlar başkalarına aktarılarak paylaşılmaktadır (Güneş, 2017:108). Konuşma eğitiminde amaç öğrencinin hazırlıklı veya hazırlıksız bir kişi veya topluluk karşısında duygu ve düşüncelerini ifade edebilmesini sağlayarak sosyalleşmesine katkıda bulunmaktadır (Temizyürek, Erdem & Temizkan, 2017: 221).

Türkçe öğretimi içerisinde öğrencilerin duygu, düşünce, gözlem, hayal, izlenim ve tasarıları sözlü olarak yerli yerince ifade edebilmelerini sağlayacak etkinliklere yer verilmelidir. Bu çerçevede öğrencilerin işlenen metnin herhangi bir boyutuyla ilgili olarak farklı konuşma biçimlerini özümsemelerini sağlayacak etkinlikler gerçekleştirilebilir (Göçer, 2017: 128).

Öğrencilerin konuşma becerilerini geliştirmek amacıyla aşağıda verilen karikatür kullanılabilir.

Karikatür 5. Behiç Ak

Karikatür ile eğitimde öğrenci aktiftir, öğretmen sadece yönlendirici konumundadır. Öğrenciler verilen karikatürü görsel okuma yaparak inceledikten sonra sorularla yönlendirmeler yaparak karikatürde verilmek istenen mesajı doğru şekilde almalarını sağlayabiliriz. Örneğin;

- Adam niçin şemsiye taşıyor?
- Karikatürde hangi yağış türü görülmekte?
- Çocuk ve babasının üzerindeki kıyafetler bu yağış türü için uygun mu? Ya da;
- Karikatürdeki tuhaflık nedir ve sizce sebebi neler olabilir?
- Karikatürde hangi iklim/iklimlere ait unsurlar görülmektedir?

Sorulara verilen cevaplar sınıf içinde birçok farklı düşüncenin ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Bu da göstermektedir ki karikatür ile eğitim, sistemli bir hale geldiğinde öğrencilerin gelişimine pek çok katkı sağlayacaktır (Efe, 2005: 30).

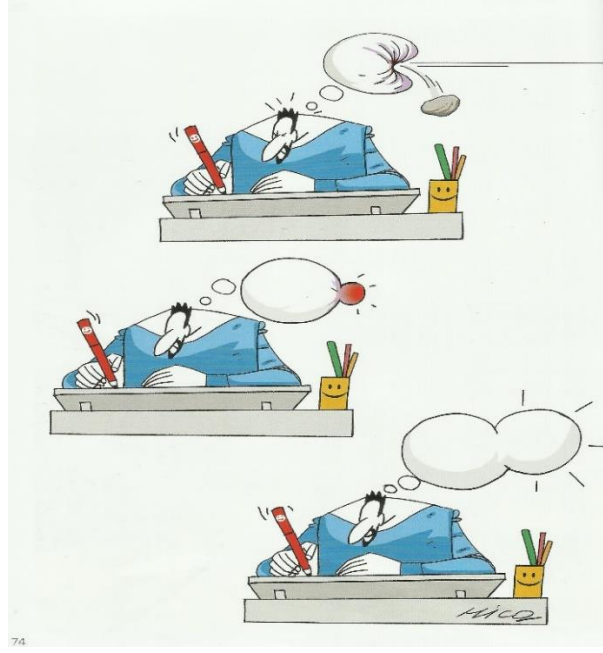
Kendini İfade Etme: Yazma

Yazma kişinin duygularını, düşüncelerini, hayal ettiklerini, tasarladıklarını, yaşadıklarını kaleme alması, kâğıda aktarmasıdır (Göçer, 2018: 27). Türkçe öğretiminde öğrencilere yazma becerisini kazandırmakla, öğrencilerin kendilerini daha iyi ifade etmelerini, düşüncelerini aktararak somutlaştırmalarını ve iletişim becerilerini geliştirmelerini amaçlarız. Bu amaçlara ulaşabilmek için kullanılan yazma etkinlikleri önem arz etmektedir. Karikatürlerle desteklenen bir yazma etkinliği hedeflenen kazanımlara ulaşmayı kolaylaştıracaktır. İçerisinde mizah unsurunu barındıran karikatür öğrencileri rahatlatarak duygu ve düşüncelerini daha iyi ifade etmelerini sağlayacaktır.

Öğrencilerin yazma becerilerini geliştirmek için yukarıdaki karikatür (karikatür 5) kullanılabilir. Öğrencilere,

“Yukarıdaki karikatürü dikkatle inceledikten sonra düşünceleriniz kompozisyon olarak yazınız” dediğimizde konu sınırsızdır, öğrenci kendi bildikleri ile karikatürü sınırlandırıp anlamlandırmaya çalışacaktır.

Eğer biz bir sınırlama yapmak istiyorsak da “İklim değişikliği hakkında neler biliyorsunuz? İklim değişikliğinin etkilerini azaltmak için neler yapılabilir? Duygu, düşünce ve tasarılarınızı yazınız.” diyebiliriz. Bu durumda da öğrenciyi karikatürden çıkaracağı mesaj konusunda yönlendirmiş oluruz. Öğrenci düşüncelerini ifade ederken de istediği yazı türünü (öykü, şiir, deneme vb.) seçerek kendini rahat hisseder ve kendini geliştirme fırsatı bulur. Eğer burada kullandığımız karikatür değil de resim olsaydı öğrenci düşünce geliştiremezdi sadece gördüklerini anlatırdı (Efe, 2005: 25).

Karikatür 6. Hicabi Demirci

Karikatür 6'da olduğu gibi yazma etkinliğinde bant karikatür de kullanabiliriz. Bu durumda öğrenci birden fazla kare arasında bağlantı kurarak bir öykü oluşturabilir (Efe, 2005: 25).

Dil Bilgisi

Temel dil becerilerin öğretiminin yanı sıra dil bilgisi konularının öğretiminde de karikatürden faydalanılabilir. Özellikle öğrencilerin öğrenmekte zorlandıkları dil bilgisi konuları belirlenip onların öğretimine yönelik hazırlanacak etkinliklere karikatür eklenebilir. Böylece soyut olan dil bilgisi konuları somutlaştırılarak öğrenmelerin kalıcılığı sağlanmış olur (Melanloğlu ve diğerleri, 2012: 251).

Dil bilgisi öğretiminde, amacı bir kavram, durum ya da olay hakkında tartışma başlatmak ve beraberinde araştırmaya sevk etmek olan kavram karikatürlerin kullanılması daha uygun olacaktır (Uğurel & Moralı, 2006: 37). Öğrenciler arasında oluşabilecek tartışma ortamı öğrencilerin konuya aktif bir şekilde katılımını sağlayacaktır. Çünkü öğrenci öğrenmeye öğretmeni ile yön vererek öğrenme sorumluluğunu üstlenmiştir. Tartışmanın sonunda ise öğrenci kavram karikatüründe yer alan bilgiyi kendi zihninde yapılandırmış olacaktır (Akkaya, 2011: 62).

Karikatürün dil bilgisi öğretiminde kullanılmasının sebeplerini Akkaya (2011) şu maddelerle açıklamaktadır:

1. Karikatürden anlam kurma, öğrencinin ön bilgilerini harekete geçirerek karikatürdeki anlamı keşfetmesiyle sağlanır. Öğrencilerin dil bilgisi öğretiminde de ön bilgileriyle dil bilgisi kurallarını keşfetmesi, karikatürle dil bilgisi öğretiminin aynı yöntemle gerçekleştiğini gösterir.
2. Dil bilgisi derslerinde öğrenme ortamlarının beceri kazandıracak nitelikte tasarlanması gerekir. Karikatür gibi zengin öğrenme araçlarının, aktif öğrenme tekniklerinin kullanıldığı, dilin zengin imkânlarının gülmecelerle öğrencilere

tanıtıldığı öğrenme ortamlarında okuma, yazma, konuşma ve dinleme / izleme becerileri öğrencilere etkin bir şekilde kazandırılabilir.

3. Aktif öğrenmenin gerçekleşebilmesi için derslere ilginin ve katılımın artması gerekir. Fakat dil bilgisi konularının fazla ilgi çekici olmadığı ve dil bilgisi derslerine fazla katılımın olmadığı görülmektedir. Dil bilgisi kurallarının karikatür gibi gülmecenin olduğu etkinliklerle desteklenmesi, dil bilgisi öğretimini ilgi çekici bir hâle dönüştürebilir.
4. Öğrenciler, dil bilgisi öğretiminde kullanılan terimleri karıştırabilmektedir. Dil bilgisi öğretiminde kavram karikatürlerinin kullanılması, öğrencilerde oluşan terim karışıklığının giderilmesini sağlayabilir.
5. Dil bilgisi öğretiminin ezbere dayalı bir anlayışla yapılması, öğrenilenin kalıcı olmasını engellemektedir. Bu durum, dil bilgisi öğretiminin en önemli sorunlarından biridir. Karikatür gibi dilin etkin bir şekilde kullanıldığı araçlar, dil bilgisi öğretimini ezbere dayalı bir anlayıştan uzaklaştırarak öğrenilenin kalıcı olmasını sağlayabilir.

Aşağıda verilen ‘sözcük yapısı-ek ve kök’ konusu ile ilgili karikatür, kavram karikatürlerinin Türkçe dersi dil bilgisi alanına uygulanmasına örnek gösterilebilir:

Karikatür 7. (Akkaya, 2011: 70)

Sonuç ve Öneriler

Türkçe eğitiminde görsel kullanılarak yapılan eğitimin etkililiği, görsel okuma ve görsel sunu başlıkları altında üzerinde durulan bir konu olmuştur ancak etkili bir görsel uyarın olmasına rağmen karikatürler yeterince kullanılmamıştır. Yapılan çalışmaların da Türkçe eğitiminde sadece belirli beceri alanlarını kapsadığı görülmektedir. Oysa karikatürler yukarıda örneklendirildiği gibi dinleme, okuma, konuşma, yazma ve dil bilgisi beceri alanlarında da etkili bir şekilde kullanılabilir.

Yapılan bu çalışma sonucunda şu öneriler getirilebilir:

1. Karikatürle ilgili yapılan araştırmalar daha çok fen ve sosyal bilgiler öğretimi alanında yoğunlaşmış, Türkçe eğitiminde kullanılabilirliği üzerine yeterince çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle Türkçe eğitiminde karikatürün pedagojik bir malzeme olarak kullanılabilirliğini örneklendiren çalışmaların sayısı artırılabilir.
2. Mevcut çalışmalarda ise belirli bir beceri (özellikle de yazma becerisi ve dil bilgisi konuları) üzerine yoğunlaşıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda karikatürün Türkçe eğitimindeki diğer beceri alanlarında da kullanımını örneklendiren çalışmalar yapılmalıdır.
3. Konu ile ilgili alanyazın taramasına baktığımızda Türkçe eğitime yönelik karikatürlerin sınırlı sayıda olduğunu görmekteyiz. Bu durum karikatürlere ulaşma ve onlardan yararlanma olasılığını azaltmaktadır. Dolayısıyla Türkçe eğitime yönelik karikatür örnekleri geliştirilmelidir.
4. Mevcut Türkçe ders kitapları yeterli seviyede karikatür içermemektedir. Yenilenen Türkçe öğretim programı doğrultusunda ders kitaplarında karikatüre ve karikatür kullanılarak gerçekleştirilen etkinliklere daha fazla yer verilmelidir.
5. Öğretmen adaylarına, karikatürü ders içi etkinliklerde daha verimli kullanılmalarını sağlamak adına eğitimler verilmelidir.
6. Ders içi etkinliklerde kullanılacak karikatürlerde öğrencilerin yaş seviyesi ve ilgileri göz önünde bulundurulmalıdır.

Kaynakça

- Akkaya, A. (2011). *Karikatürlerle dil bilgisi öğretimi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Çer, E. (2017). *Karikatürlerle Türkçe öğretimi*, Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.
- Demirel, Ö. (1999). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Demirci, G. (2013). *Eğitimde mizah ve karikatür kullanımının öğrenci başarısı ve motivasyonuna etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Demirci, H. (2017). *Çizginin çizgisi: Karikatürün serüveni*. Ankara: Desen Yayınları.
- Doğan, Y. (2011). *Dinleme eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Dönmez, F. A. (2013). *İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Türkçe öğretiminde okuduğunu anlama ve yazma becerilerinin gelişmesinde karikatürün etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Efe, H. (2005). *Karikatür ve eğitim*. İzmir: Etki Yayıncılık.
- Göçer, A. (2017). *Türkçe özel öğretim yöntemleri* (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Göçer, A. (2018). *Yazma eğitimi* (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Güneş, F. (2017). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Koç, K., Yıldız, S. & Coşkun, R. (2015). Çocuklar resimli çocuk kitaplarındaki resimleri nasıl yorumluyor? Behiç Ak'ın "Uyurgezer Fil" kitabı ile yapılan görsel okuma üzerine bir

- araştırma. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(4), 687-706.
- MEB (2006). *İlköğretim Türkçe dersi (6,7,8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Yayınevi.
- MEB (2015). *İlköğretim Türkçe dersi (1 - 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Yayınevi.
- MEB (2018). *Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 1 - 8. sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Yayınevi.
- Melanlıoğlu, D., Tayşi Karakuş E. & Özdemir, B. (2012). Yabancılara Türkçe öğretiminde karikatür kullanımı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 241-256.
- Mürsel, G. C. (2009). *Deyim ve atasözlerinin öğretiminde karikatürün etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Örs, F. (2007). Eğitim ve karikatür. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 84, 26-28.
- Özer, A. (2007). Karikatür ve eğitim. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 84, 19-25.
- Özer, A. (1998). *Kuramsal ve uygulamalı karikatür*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Şenyapılı, Ö. (2003). *Neyi, neden, nasıl anlatıyor karikatür? kim, niye çiziyor?*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Şeref İ. & Yılmaz İ. (2015). Yemenli öğrencilerin Türkçe yazma ve konuşma becerilerinin geliştirilmesinde karikatür kullanımına yönelik bir uygulama. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(7), 835-860.
- TDK (2005). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Temizyürek F., Erdem İ. & Temizkan M. (2017). *Konuşma eğitimi: Sözlü anlatım*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Uslu, H. (2007). Eğitimde karikatür. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 84, 15-18.
- Uğurel, I. & Moralı, S. (2006). Karikatürler ve matematik öğretiminde kullanımı. *Milli Eğitim Dergisi*, 170, 32-46.
- Üstün, Ö. (2007). *Ortaöğretim üçüncü sınıfta Türk Dili ve Edebiyatı dersinde karikatür kullanımının yazılı anlatım öğretimine etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Varişoğlu, B., Şeref, İ., Gedik, M. & Yılmaz, İ. (2014). Deyim ve atasözlerinin öğretilmesinde görsel bir araç olarak karikatürlerin başarıya etkisi. *Karadeniz Araştırmaları*, 41, 226-242.